

สรุปและขอเสนอแนะ

สรุป

จากการวิจัย "การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนเขตภาคกระบัง : ศึกษากระบวนการและผลการขยายชุมชนไปสู่ชนเมือง" สรุปได้ว่า ปัจจุบันเมืองกรุงเทพมหานครมีการเจริญเติบโตและขยายตัวขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก ทั้งในด้านกายภาพลักษณะพื้นที่ ความหนาแน่นของประชากร และความเจริญทางด้านต่าง ๆ การขยายตัวของบริเวณที่พักอาศัยซึ่งแต่เดิมจะอยู่ตามริมน้ำทั้งทางฝั่งพระนคร และธนบุรี เริ่มขยายบริเวณออกไปในพื้นที่ทางด้านตะวันออกมากขึ้น คือ บริเวณพญาไท เพชรบุรี สุขุมวิท ทางย่านพหลโยธิน และลาดพร้าว เมื่อชุมชนที่พักอาศัยมีการกระจายออกไปเรื่อย ๆ ทำให้บริเวณการค้าและพาณิชย์กรรมขยายตามออกไปด้วย แต่เดิมสมัยก่อนย่านการค้าในไทย ๆ จะมีเพียงบริเวณสำเพ็ง บางลำภู และสี่พระยา เท่านั้น ต่อมามีการขยายออกไปยังเยาวราช เจริญกรุง สีลม บางรัก หรือบริเวณประตูน้ำ ราชประสงค์ พระโขนง สะพานควาย เป็นต้น บริเวณเหล่านี้เป็นย่านการค้าสำหรับชุมชนที่ขยายตัวออกไปในบริเวณต่าง ๆ รอบกรุงเทพมหานคร ทำให้พื้นที่เมืองของกรุงเทพมหานคร เริ่มขยายมากขึ้นด้วย จนกระทั่งปัจจุบันจากพื้นที่รวมทั้งหมดของกรุงเทพมหานคร 1,568,737 ตารางกิโลเมตร จะเป็นพื้นที่ชุมชนเมืองซึ่งเป็นย่านที่พักอาศัย ศูนย์ธุรกิจการค้า การบริการต่าง ๆ สถาบันราชการ มีความหนาแน่นค่อนข้างสูงและปานกลาง ประมาณ 750 ตารางกิโลเมตร ที่เหลือเป็นบริเวณเกษตรกรรม และชุมชนที่มีความหนาแน่นน้อย ส่วนการขยายตัวทางด้านประชากรขยายจากกรุงเทพมหานครมีประชากรประมาณร้อยละ 10.71 ของประชากรทั้งประเทศ หรือถ้าพิจารณาเฉพาะประชากรที่อยู่ในเขตเทศบาลทั่วประเทศซึ่งถือว่าเป็นเขตเมือง กรุงเทพมหานครมีประชากร

ร้อยละ 56 ของประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองทั้งประเทศ เหตุที่กรุงเทพมหานคร มีประชากรอาศัยอยู่มากมายเช่นนี้ เพราะกรุงเทพมหานคร เป็นศูนย์กลางของความเจริญทุกด้านในประเทศ ประชากรต้องการได้รับความสะดวกสบายและอาศัยบริการต่าง ๆ จากความเจริญเหล่านั้น ทำให้ประชากรทั่วทุกภาคของประเทศย้ายเข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานคร เพิ่มขึ้นทุกปี ซึ่งเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่ทำให้อัตราการเพิ่มประชากรของกรุงเทพมหานครสูงขึ้นกว่าเดิม นอกเหนือไปจากการเพิ่มตามธรรมชาติ นอกจากนั้นในบริเวณชุมชนชั้นในและชุมชนชั้นกลางของกรุงเทพมหานครมีความแออัดยิ่งขึ้นทุกวันอันเป็นผลจากการเพิ่มประชากรด้วย เมื่อบริเวณเหล่านี้แออัดขึ้น ผู้คนจึงพยายามขยับขยายหาที่อยู่อาศัยใหม่ เพื่อให้อากาศที่เสื่อมโทรมนี้ ผู้มีฐานะปานกลางและฐานะดีจะเริ่มย้ายไปอยู่ชุมชนชั้นนอก คือ บริเวณชานเมืองมากขึ้น เพราะการคมนาคมสามารถติดต่อกับชุมชนชั้นในได้ การค้าและบริการต่าง ๆ ของรัฐยอมจะกระจายตามไปยังบริเวณชานเมืองเหล่านั้น ชุมชนชานเมืองที่มีอัตราการเพิ่มสูงในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา คือ บริเวณเขตบางขุนเทียน เขตบางกะปิ เขตบางเขน ซึ่งเป็นบริเวณชานเมืองทั้งทางฝั่งพระนครและธนบุรี ส่วนบริเวณชุมชนที่มีจำนวนประชากรลดลงในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา คือ บริเวณเขตสัมพันธวงศ์ เขตป้อมปราบฯ และเขตพระนคร ซึ่งเป็นบริเวณชุมชนชั้นในสุดของกรุงเทพมหานครที่มีความหนาแน่นสูง เป็นศูนย์กลางของธุรกิจต่าง ๆ

ลาดกระบังก็เป็นชุมชนชานเมืองแห่งหนึ่งโดยตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของกรุงเทพมหานคร การคมนาคมสามารถติดต่อกับชุมชนใกล้เคียงทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียงได้ เพราะมีทั้งทางถนนและทางรถไฟผ่านชุมชนนี้ การเพิ่มประชากรชุมชนลาดกระบังก็มีอัตราการเพิ่มประชากรประมาณร้อยละ 2.5 ต่อปี โดยเป็นการเพิ่มจากการย้ายเข้ามาสูงกว่าอัตราการเพิ่มโดยธรรมชาติ โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2520 มีประชากรย้ายเข้ามาสูงกว่าการย้ายออกถึง 1,233 คน และเป็นจำนวนการอพยพสุทธิที่สูงกว่าทุกปี อันเป็นการสนับสนุนถึงการขยายตัวทางด้านประชากรจากชุมชนอื่นเข้ามาอยู่ในชุมชนชานเมืองเพิ่มมากขึ้น

ผลการศึกษาเฉพาะในบริเวณแขวงลาดกระบัง ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน (Community Center) เป็นบริเวณที่มีความเจริญสูงสุดในเขตลาดกระบัง โดยมีที่พักอาศัยหนาแน่น มีตลาด ร้านค้า ธนาคาร และเป็นที่ตั้งของสถานบริการ สถานศึกษา อีกทั้งบริเวณนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงและเติบโตอย่างรวดเร็ว เมื่อมีประชากรเข้ามาอยู่มากขึ้น ลักษณะของชุมชนบริเวณนี้มีการขยายพื้นที่ความเจริญของชุมชนเมืองออกไป โดยบริเวณที่พักอาศัยแต่เดิมเป็นเรือนไม้ริมคลอง ใต้ชายขยายมาปลูกสร้างในบริเวณริมถนนที่ตัดใหม่ พื้นที่นา พื้นที่สวนเดิมก็ปลูกสร้างเป็นที่พักอาศัยเพิ่มขึ้น ในจำนวนการค้าก็เช่นกัน แต่เดิมเคยขายเรือขายสินค้ากันในแม่น้ำลำคลองหรือเปิดร้านค้า เรือนแถวริมคลองต่าง ๆ ก็ใต้ชายขยายมีอาคารตึกแถวพาณิชย์ ตลาด ตั้งอยู่ริมถนนด้วย ซึ่งลักษณะทางกายภาพนี้เอง ก็เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าชุมชนลาดกระบังกำลังเปลี่ยนแปลงสภาพจากชุมชนชนบทมาเป็นชุมชนเมืองด้วย

การศึกษาค้างนี้ ได้มีครอบครัวตัวอย่างทั้งสิ้น 200 ครอบครัว หัวหน้าครัวเรือนเป็นชายร้อยละ 82 มีอายุโดยเฉลี่ย 42 ปี เป็นผู้มีการศึกษาค่อนข้างสูง จบการศึกษาระดับอาชีวศึกษาและอุดมศึกษา จำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ยครอบครัวละ 5 คน ส่วนใหญ่จะมีบุตรน้อย คือประมาณร้อยละ 65 เป็นครอบครัวที่ไม่มีบุตรและครอบครัวที่มีบุตรไม่เกิน 3 คน บุตรในแต่ละครอบครัวที่อยู่ในวัยศึกษาได้รับการศึกษาดังนี้ นอกจากนั้นลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวที่อยู่ในชุมชนนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงสภาพชุมชนด้วยคือ

ก. ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

ในสังคมชนบทประชากรส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรม ส่วนสังคมเมืองนั้น ประชากรที่อยู่ในสังคมจะมีอาชีพต่าง ๆ มากมาย คือ รับจ้าง รับราชการ ค้าขาย ประกอบธุรกิจต่าง ๆ หรือทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ชุมชนลาดกระบังก็เช่นเดียวกัน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ รับจ้าง รับราชการ ค้าขาย มีเพียงส่วนน้อยที่ทำงานทางด้านการเกษตร และไม่ค่อยมีการเปลี่ยนอาชีพ

เท่าไรนัก ความสัมพันธ์ระหว่างการประกอบอาชีพกับการศึกษา ผู้ที่ได้รับการศึกษาคือ ระเบียบอาชีวะและอุดมศึกษา จะมีอาชีพรับจ้างและรับราชการเป็นส่วนมากมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่ประกอบการค้าขาย สำหรับผู้ที่ทำงานเกษตรและทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม จะไม่มีผู้ใดได้รับการศึกษาสูงการระดับชั้น ม.ศ. 4 - 5 เลย คำน รายได้ส่วนใหญ่มีรายได้ประมาณเดือนละ 2,001 ถึง 3,000 บาท ต่อเดือน นับว่าครอบครัวชาวลาดกระบังมีฐานะปานกลาง โดยมีจำนวนน้อยที่มีรายได้ต่ำกว่า 1,000 บาท เนื่องจากหลายครอบครัวนอกจากจะทำงานประจำแล้วยังประกอบอาชีพอื่น ๆ อีก เพื่อเป็นการหารายได้เพิ่มเติมให้แก่ครอบครัว ซึ่งลักษณะทางเศรษฐกิจดังกล่าวนี้เป็นลักษณะของสังคมเมืองนั่นเอง 19

ข. ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ประชากรที่อยู่ในชุมชนลาดกระบังส่วนใหญ่ปัจจุบันมีเชื้อชาติ ลาดกระบังโดยกำเนิด แต่เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาเดิมจากชุมชนอื่น ทั้งจากเขตอื่นใน กรุงเทพมหานคร และจากภาคต่าง ๆ ของประเทศ ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนนี้ โดยการย้ายครั้งสุดท้ายก่อนที่จะเข้ามาอยู่ในชุมชนลาดกระบังพบว่า ส่วนใหญ่มาจากบริเวณอื่นในกรุงเทพมหานครมากที่สุด โดยให้เหตุผลว่าต้องการเปลี่ยนที่อยู่ใหม่ เพื่อหลีกเลี่ยงความแออัดใจกลางเมือง ความสัมพันธ์กับญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน ในด้านส่วนตัวยังมีการติดต่อกันในการพบปะ พุดคุย ร่วมงานพิธีกรรมทางศาสนา ทำบุญ และร่วมสนุกสนานกันในบางโอกาส แต่ถ้ามองความสัมพันธ์ในการเศรษฐกิจแล้ว คือ การช่วยเหลือร่วมมือในการให้กู้ยืมเงิน การช่วยเหลือแนะนำหางานให้หรือปรึกษาหารือในงานอาชีพต่าง ๆ จะมีการติดต่อกันน้อย 24

ด้านการสาธารณสุขและสุขภาพอนามัย ชาวลาดกระบังที่มีรายได้น้อย จะเข้ารับการรักษาความเจ็บไข้ได้ป่วยที่ศูนย์อนามัยใกล้กับที่ว่าการเขตลาดกระบัง ที่โรงพยาบาลและมีการหาซื้อยารับประทานเอง ส่วนผู้มีรายได้อันกลางและรายได้สูง จะรักษาที่คลินิกแพทย์ ศูนย์อนามัยและโรงพยาบาลบางเช่นกัน นอกจากนั้น ชาวลาดกระบัง ทั้งหัวหน้าครัวเรือน สามเฒ่า และภรรยาส่วนใหญ่ต่างก็มีความรู้ในเรื่องการวางแผนครอบครัว 25

แม้ผู้ที่ไม่มีความรู้ ก็ยังมีความประสงค์ที่จะเรียนรู้ เพื่อต้องการมีบุตรน้อย ตามลักษณะ
โครงสร้างสังคม เมืองที่ต้องการมีบุตรน้อยและในครอบครัวสามารถให้การอบรม
เลี้ยงดูได้เป็นอย่างดี

เมื่อลักษณะพื้นที่การใช้ที่ดินในบริเวณชุมชนนี้เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับ
ประชากร เข้ามายูอาที่หนาแน่นขึ้น ทำให้ชุมชนนี้มีร้านค้าและบริการต่าง ๆ เพิ่มขึ้น
เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน ประชาชนสามารถหาซื้อสินค้าต่าง ๆ ที่มีขาย
ในย่านการค้าของชุมชน การคมนาคมและการเดินทางไปทำงาน ไปสถานศึกษาของ
ชาวลาดกระบังและบุตรหลานสามารถใช้เส้นทางคมนาคมที่ทางรถยนต์และ
รถไฟได้ แม้จะเสียเวลาในการเดินทางไปบ้างก็ตาม

✓ ชาวลาดกระบังประสบกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน คือ ปัญหา
ด้านการคมนาคม ถนนและรถประจำทางที่ให้บริการในชุมชน ยังไม่ดี มีสภาพชำรุด
ทรุดโทรม ปัญหาด้านสาธารณสุขการ น้ำประปา ไฟฟ้า ที่จัดของอยู่เสมอ การยังไม่
มีการติดตั้งโทรศัพท์ในชุมชนด้านสาธารณสุขยังไม่มีโรงพยาบาลของรัฐในชุมชนนี้
และบริเวณใกล้เคียงที่ประชาชนจะสามารถเข้าไปตรวจรับการรักษาได้เมื่อเกิด
ความเจ็บป่วย ทั้งโรคภัยไข้เจ็บธรรมดาและผู้ป่วยที่มีอาการรุนแรง ตลอดจนปัญหา
อื่น ๆ พร้อมทั้งชาวลาดกระบังได้ให้ข้อคิดเห็นต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการ
พัฒนาท้องถิ่นชุมชนนี้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นแก่การ
ดำรงชีวิตของประชากรที่อยู่ในชุมชน

จะเห็นได้ว่า เมื่อกรุงเทพมหานครมีการขยายตัวขึ้นทั้งในด้านพื้นที่
และประชากร ชุมชนชานเมืองเริ่มมีความสำคัญและขยายตัวขึ้น คือ ผู้คนจากถิ่นอื่น
จะย้ายเข้ามาอยู่มากขึ้น ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งในทางพื้นที่ สภาพเศรษฐกิจ
และสังคม ดังเช่นชุมชนลาดกระบังแห่งนี้

ข้อเสนอแนะ

เพื่อใช้ชุมชนชานเมืองแห่งนี้มีความเจริญและขยายตัวอย่างมีแบบแผน
ที่ถูกต้องเหมาะสมควรที่จะมีการพัฒนาและปรับปรุงในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. เมื่อมีประชากร เข้ามายู่อาศัยในชุมชนนี้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ รัฐบาลควรปรับปรุงด้านสาธารณูปการให้แก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ ปรับปรุงถนนเส้นทางคมนาคมที่จากรุศรัศมิให้ดีขึ้น พร้อมทั้งก่อสร้างและขยายถนนหนทางเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับพื้นที่ของชุมชน

2. ด้านสาธารณสุข ยังกาดโรงพยาบาลชุมชนเมืองที่จะให้บริการแก่ประชาชนที่อยู่บริเวณชุมชนชานเมืองแห่งนี้ ซึ่งยากลำบากแก่การเข้าไปรับการตรวจรักษาในตัวเมือง

3. ด้านการเกษตร แม่บริเวณศูนย์กลางของชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงสภาพจากพื้นที่การเกษตรมาเป็นกรไร่ที่คืนบริเวณที่พักอาศัย การค้า สถาบันราชการ สถานศึกษา แล้วยังมีพื้นที่นา พื้นที่สวน บ่อเลี้ยงปลาในบริเวณชุมชนนี้อีกและบริเวณแขวงอื่น ๆ อีกด้วย ซึ่งระบบชลประทานมีความจำเป็นต่อการประกอบอาชีพเหล่านี้ รัฐควรมุ่งช่วยเหลือพัฒนาคานนี้ด้วย เพื่อช่วยดำรงรักษาสภาพพื้นที่สีเขียวอันหมายถึงการเกษตรกรรมให้ยังมีเหลืออยู่บริเวณรอบนอกของพื้นที่กรุงเทพมหานคร

4. การจัดทำผังเมือง เพื่อเป็นการวางแนวทางในการขยายตัวของชุมชนในอนาคตให้เหมาะสม กำหนดย่านต่าง ๆ ทั้งบริเวณที่พักอาศัย ย่านการค้า พาณิชยกรรม บริเวณอุตสาหกรรม สถาบันราชการ สถานศึกษา พื้นที่การเกษตร พร้อมทั้งมีการควบคุมการใช้ที่ดินให้ถูกต้อง เป็นไปตามแผนผังที่ได้จัดดำเนินการวางไว้

5. การแก้ไขปรับปรุงด้านความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ของทางราชการให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะการช่วยพัฒนาท้องถิ่นชุมชนนั้น ทั้งสองฝ่ายต้องมีความร่วมมือกันอย่างเต็มที่ และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมของท้องถิ่นเป็นสำคัญด้วย

อย่างไรก็ตาม การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนลาคกระบังนี้ เป็นเรื่องยากและมีขอบเขตการศึกษาที่กว้างขวางลึกซึ้ง การที่จะศึกษาให้เข้าใจและได้ข้อมูลถูกต้อง ักเงินจำต้องอาศัยเวลา และความรู้ความสามารถในด้านการวิจัยเป็นอย่างยิ่ง แต่การศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดเรื่องเวลาและ

ความชำนาญในด้านวิจัย จึงอาจทำให้มีขอบเขตการวิจัยที่กว้างขวาง ทั้งยังมีข้อจำกัดบางประการอีกด้วย คือ

1. การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ไม่มีการพิสูจน์สมมติฐานใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นเพียงการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชนเมืองที่มีการขยายตัวและเจริญเติบโตขึ้น

2. การสำรวจข้อมูลเฉพาะในบริเวณศูนย์กลางชุมชนเท่านั้น คือ แขวงลาดกระบังมิได้เปรียบเทียบกับสภาพชุมชนในแขวงอื่น ๆ ของเขตลาดกระบัง ดังนั้นผลที่ได้จากการศึกษากครั้งนี้จึงเฉพาะเจาะจงเพียงบริเวณเดียว

3. การสุ่มตัวอย่าง เป็นการเลือกสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ในแขวงลาดกระบังทั้งผู้มีภูมิลำเนาเดิมในชุมชนนี้และผู้ย้ายเข้ามา มิได้เปรียบเทียบให้เห็นในแต่ละกลุ่มอย่างชัดเจน ซึ่งเนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องเวลา แต่หาได้มีการศึกษาเปรียบเทียบในแต่ละกลุ่มตัวอย่างของผู้ที่มีภูมิลำเนาเดิมและผู้ที่ย้ายถิ่นเข้ามา จะทำให้ผลการศึกษามีข้อผิดพลาดที่ถูกต้องยิ่งขึ้น

แม้ว่าจะมีข้อจำกัดก็ตาม แต่หวังเป็นอย่างยิ่งว่า การศึกษาวิจัยนี้คงจะให้ประโยชน์ในด้านความรู้ เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เมื่อมีการขยายตัวจากชุมชนเมืองไปสู่ชนเมือง อีกทั้งเป็นแนวทางแก่ผู้ที่จะทำการศึกษาวิจัยทางด้านนี้ต่อไป.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย